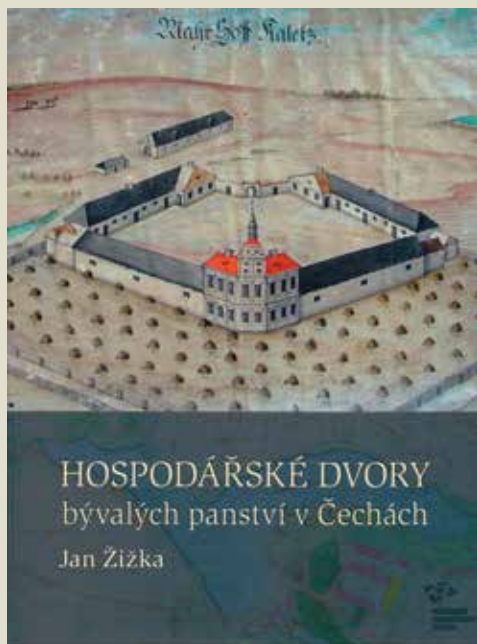

JAN ŽIŽKA: HOSPODÁŘSKÉ DVORY BÝVALÝCH PANSTVÍ V ČECHÁCH. PRAHA 2016 (RECENZE)

Na středočeském pracovišti NPÚ vyšla jednoznačně přelomová kniha pro zkoumání historických staveb, která poukazuje na dnes velmi rychle se měnící a zanikající druh – hospodářské dvory bývalých panství a velkostatků. Autorem je zkušený pracovník památkové péče, Ing. Jan Žižka (* 1954), který vystudoval v letech 1973–1978 Stavební fakultu ČVUT, krátce působil v SÚRP MO, následně ve Středisku státní památkové péče a ochrany přírody, dnes NPÚ ÚOP středních Čech, kde působí dosud, od 1. ledna 2017 jako ředitel. Dlouhá léta se zabývá péčí o nemovité kulturní památky. Plošným průzkumem dvorů se podílel na výzkumných úkolech NPÚ.

Dvory a velkostatky bývaly nedílnou součástí české kulturní krajiny od období baroka až do poloviny 20. století. Těžké rány jim zasadila násilná kolektivizace zemědělství na počátku 50. let minulého století, kdy se staly základními provozními jednotkami státních statků a JZD. Občas v jejich blízkosti v průběhu 60. let vyrostly kvalitnější hospodářské stavby, v 70. až 80. letech byly mnohé z velkostatků opuštěny a provoz se přesunul do nových areálů. V 90. letech se situace zlepšila jen pomalu, dvory a velkostatky byly navraceny v restitucích. Někde se za obrovského úsilí a nákladů podařilo objekty opravit a někde naopak ne, mnohdy nastal čas pro nové využití – dvory slouží jako sklady a sídla širokého spektra služeb.

Velké hospodářské dvory a velkostatky byly „znovuobjeveny“ státní památkovou péčí v průběhu 70. let minulého století, kdy se dostaly do obecného povědomí mimořádné a nepřehlédnutelné dvory plaského kláštera a Konopiště. Institucionální památkářský výzkum proběhl v letech 1996–2004 a zdokumentoval zhruba 600 dvorů náležejících k 120 bývalým panstvím a statkům. Výzkum zemědělského dědictví na tuto problematiku navázal v letech 2005–2011 a přinesl poznatky o dalších 500 dvorech ze 130 bývalých panství.

Metodika zpracování se v knize odvíjela od základního soupisu dvorů příslušných k jednotlivým panstvím, jejich vyhledání na mapě, po rámcový výzkum na místě spojený s pořízením fotodokumentace, skic a následného zhotovení popisu dvora se zákresem funkčního uspořádání do katastrální mapy. Cílem bylo zachycení co největšího množství doposud existujících staveb, které vytvoří co nejkomplexnější představu o stavební produkci v jednotlivých obdobích a na jednotlivých panstvích a současně obraz podoby a proměn jednotlivých druhů hospodářských budov.

Členění knihy proto vyšlo z terénního průzkumu a určitým nedostatkem se tak jeví absence výzkumu archivního, který vzhledem k množství zkoumaných dvorů není zvládnutelný v rozumném časovém horizontu a přesahuje cíle plošného průzkumu. Průzkum dvorů v terénu pak byl nutně výběrový, cílem bylo představení co nejširšího záběru dvorů. Klíčovou částí je kapitola podávající souhrnnější, ale opět výběrovou představu o proměnách dvorů v průběhu staletí, o jejich stavebnících a stavitelích. Součástí knihy je i přehledová mapa a abecedně řazené rejstříky panství a dvorů, následně jsou řešeny půdorysy dvorů, typologie budov, architektonické detaily, konstrukce a vybavení.

Důraz je kladen na velmi bohatou a vhodně použitou i zpracovanou fotografickou dokumentaci s komentáři, kde je často zachycen stav dávno minulý. Tím se kniha liší například od obdobné publikace o zámcích, která může být často pozvánkou k návštěvě. U dvorů toto pozvání vzhledem k jejich veskrze negativní moderní historii platí jen zřídka.

Práci nelze zhodnotit jinak, než jako vynikající, představující průkopnický počín směrem k výzkumu doposud neprávem opomíjeného druhu architektury. Práci Jana Žižky lze přirovnat snad jen k dílu Jiřího Škabradý *Lidové stavby. Architektura českého venkova* z roku 1999. Závěrem lze dodat jen to, že práce otevírá široké a doposud neprobádané výzkumné pole dvorů a velkostatků, v jehož rámci si zaslouží samostatné zpracování formou plošného výzkumu řada dílčích témat, jako bylo například zásobování statků vodou, elektrifikace apod. Lze tedy zodpovědně prohlásit, že se podařila kniha, která nemá u nás obdoby nejen z hlediska kvantity zkoumaného materiálu a kvality celkového zpracování, ale i vědeckého přínosu spočívajícího v otevření i objasnění nového a širokého pole výzkumu dvorů a velkostatků.

Jiří Chmelenský